LUND UNIVERSITY

Våga öppna. Att integrera människor med svensk och utländsk bakgrund i föreningslivet.

Lahti Edmark, Helene; Cox, Roland

2006

Link to publication

Citation for published version (APA):
Lahti Edmark, H., & Cox, R. (2006). *Våga öppna. Att integrera människor med svensk och utländsk bakgrund i föreningslivet.* Lund University.

Total number of authors:
2

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Download date: 09. Oct. 2026

Våga öppna!

Att integrera människor med svensk och utländsk bakgrund i föreningslivet

Helene Lahti Edmark
Roland Cox

Våga öppna!

Att integrera människor
med svensk och utländsk bakgrund
i föreningslivet

Helene Lahti Edmark

Roland Cox

Innehåll

På väg mot en mångkulturell föreningslokal 5

Levande föreningar, levande hus 6

Folkrörelsen – en svensk klassiker i förvandling 8

Meningen med föreningen 9

Utveckling eller avveckling? 10

Stänga ute eller bjuda in 13

Bilden av den andre 14

Konsten att öppna en dörr 23

Med föreningsformen i blodet 25

Vilja och visioner 29

En plats för möten 32

Öppna dörren och se människan 34

Växthustanken 38

Ledaren och eldsjälarna 40

Tid, arbete och tålamod 42

Föreningen som samhällsaktör 43

Våga öppna 47

Några källor och lästips 50

På webben 51

© 2006 Lunds Universitet och författarna

Författare: Helene Lahti Edmark
Redaktör: Roland Cox
Grafisk form: Birgitta Fors, ConForza
Illustrationer: Ingemar Nyström
Foton: Göran G. Johansson, TelgeFoto omslag, sid 2, 4, 22, 27, 31, 35
Olof Näslund, Reportagebyrån sid 12, 26, 46
Produktion: Ponton Media www.pontonmedia.se
Tryck: Svärd & Söner Tryckeri AB, Falköping 2006
ISBN: 91-88292-34-7

På väg mot en mångkulturell föreningslokal

Två svenskar av tio är inte »svenskar«. Idag är mer än 900 000 invånare födda utomlands. Ytterligare närmare 800 000 har minst en förälder som är född i ett annat land.

Sverige har de senaste decennierna utvecklats till ett mångkulturellt samhälle.

Sverige är också ett land med ett rikt och utbrett föreningsliv. Många föreningar driver allmänna samlingslokaler och har den viktiga rollen att erbjuda rum för möten. Men det traditionella svenska föreningslivet har blivit alltmer homogent och har haft svårt att nå ut till personer som invandrat till landet. Av det mångkulturella märks väldigt lite.

År 2003 påbörjade regeringen tillsammans med Sveriges Kommuner och Landsting projektet Nya möten. Målet med projektet är att stödja nyanländas etablering i samhället. Det ska bland annat ske genom att beskriva metoder inom föreningslivet för att öka samspelet och integrationen mellan det svenska majoritetssamhället och personer med utländsk bakgrund.

Den här skriften lyfter fram det traditionella, svenska föreningslivets roll i ett pågående integrationsarbete. Framför allt studeras en rad föreningar som har lyckats involvera både nyanlända och andra personer med utländsk bakgrund i sina verksamheter.

Vi har pratat med föreningsaktiva och besökt verksamheter som strävar efter att integrera människor i sina lokaler. Deras berättelser, om hur de har resonerat och hur de har gjort för att hålla dörrarna öppna, utgör grunden i skriften.

Vi hoppas ge inspiration och utmana till diskussioner kring hur stängda dörrar kan öppnas och hur samlingslokalen kan utvecklas till en plats som är öppen för alla och som bullrar av kreativ aktivitet, delad glädje och demokratiskt samarbete.

Helene Lahti Edmark, författare
Roland Cox, redaktör

Skriften har kommit till på uppdrag från regeringen till Lunds universitet, där författaren Helene Lahti Edmark arbetar som lärare och doktorand. Författaren står för skriftens innehåll och slutsatser. Roland Cox är frilansjournalist och står för textbearbetning och redigering.

Levande föreningar, levande hus

En dag i början av 1880-talet fick Hudiksvall besök av skräddaren och agitatorn August Palm.

Han hade kommit för att hålla möte och förmå arbetarna i staden att organisera sig fackligt och politiskt. Men de som ägde lämpliga lokaler vägrade att låta arbetarna använda dem. Socialdemokratin sågs som ett hot mot det bestående samhället. Mötet fick hållas utomhus.

Att skaffa en egen lokal att träffas i blev en av de första stora uppgifterna för arbetarrörelsen, i Hudiksvall precis som på många andra håll i Sverige. Drygt 20 år av demonstrationer och insamlingar skulle det ta innan Hudik fick sitt Folkets Hus.

Ganska precis 100 år senare, i början av 1980-talet, gick ett demonstrationståg genom den nybyggda Stockholmsförorten Rinkeby. Kravet var detsamma nu som då: En gemensam lokal, ett hus att samlas i, att dansa i, att hålla möten i.

> Före ordenshusen fanns endast järnvägsstationernas väntsalar.
> Mats Rehnberg, folklivsforskare (1952)

Vid förra sekelskiftet var det kanske inflyttade bonddrängar och pigor som krävde lokaler som inte ägdes och kontrollerades av några andra än brukarna själva. I Rinkeby ville de boende – inflyttade svenskar och chilenare, somalier och turkar – också ha en egen och allmän samlingslokal.

Synen på samlingslokalen har skiftat över tid. Det tidiga motståndet från det politiska etablissemanget kan ses i kontrast till 1940-talets statliga stöd till allmänna samlingslokaler. Lokalerna sågs då som oumbärliga för ett föreningsliv som bevakade medborgarnas friheter och rättigheter. Lokalerna ansågs spela en viktig roll som plats för en levande demokratisk utveckling. Ett rum för människor att mötas och växa i, för att få kunskap, dela erfarenheter, gå samman och göra gemensam sak.

På 1950-talet började tyngdpunkten förflyttas. Samlingslokalen sågs allt mindre som en plats för demokratisk skolning och engagemang, allt mer som en allmän kultur- och fritidslokal. Samlingslokalen reducerades på många håll till en lokal att hyra.

Men så tycks cirkeln slutas. Rinkebybornas rop på allmänna samlingslokaler på 1980-talet går väl ihop med slutsatserna i den statliga utredningen Allmänna samlings-

lokaler från 2003. Här återupprättas idealet med en samlingslokal som en mötesplats för ett levande föreningsliv. Lokalen beskrivs som en arena för lokala initiativ och ett skapande kulturliv. Den ska flexibelt kunna möta medborgarnas behov av debattutrymme och fritidslokaler.

Men idealet, den allmänna samlingslokalen som katalysator för människors engagemang och ett rum för möten som sträcker sig bortom de etablerade, har inte nåtts. Det finns ännu samlingslokaler som inte förmår att öppna sina dörrar, som har stelnat i sina former och som tappar handlingskraft och medlemmar.

Samtidigt finns det nya grupper i Sverige som inte hittar till samlingslokalen – etniska minoriteter, ungdomar, nya sociala rörelser.

Håller den svenska föreningslokalen på att förtvina, samtidigt som den kanske behövs mer än någonsin?

Folkrörelsen – en svensk klassiker i förvandling

De föreningar som i slutet av 1800-talet demonstrerade för rätten att samlas i egna lokaler kallas idag för de klassiska folkrörelserna. Väckelserörelsen, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen var de tidiga, stora aktörerna.

De växte fram som frivilliga demokratiska organisationer kring en politisk, religiös eller social idé. Det politiska etablissemanget motarbetade aktivt rörelserna, som drev frågor som allmän rösträtt, alkoholförbud och strejkrätt.

För att kunna påverka behövdes kunskaper, och rörelserna byggde upp en bred folkbildning. Kunnighet om demokratiskt beslutsfattande, mötesförhandlingar och liknande skulle öka medlemmarnas förmåga att delta i samhällslivet. Verksamheten kom med tiden att betraktas som en demokratins plantskola, en rekryteringsbas för ett växande folkstyre.

Strategin var ur rörelsernas perspektiv mycket framgångsrik. Men i takt med att de fick gehör för sina frågor så förändrades deras förhållande till staten. Tydligast blev detta när allmän rösträtt infördes. Det politiska systemet påverkades så kraftigt att flera av föreningarna kom att grundlägga ett nära och institutionaliserat samarbete med statsmakten.

Organisationerna hade utvecklats till politiska aktörer med stort inflytande. På 1930-talet sjösatte stat och folkrörelser tillsammans den svenska modellen för samverkan mellan olika parter på arbetsmarknaden, inom ekonomin och inom politiken. Organisationerna blev alltmer en integrerad del av den politiska processen.

Några decennier senare stod det klart att den framgångsrika strategin också hade en allt mer kännbar baksida. Organisationerna fick å ena sidan mer respekt, ansvar och politiskt inflytande. Men å andra sidan minskade engagemanget för lokala frågor, och medlemsantalet sjönk.

Gränsen mellan folkrörelse och offentlig förvaltning blev allt mer flytande. Mötesformerna stagnerade, organisationerna byråkratiserades och blev allt mer beroende av statsbidrag för att överleva.

Den forna proteströrelsen hade blivit till förvillelse likt ett etablissemang.

> Såväl mina föräldrar som mina morföräldrar var medlemmar i logen. Min bror och jag var alltid med på logemötena som barn. Såvitt jag vet var min morfar med och byggde ordenshuset.
>
> Bo Larsson, Ett hus betyder så mycket, IOGT-NTO

Meningen med föreningen

Låt oss stanna upp och studera själva meningen med föreningen.

Om man jämför de tidiga folkrörelserna med nutida föreningar så kan man se att mycket är sig likt.

Man kan säga att föreningen har två huvudsakliga syften. Dels att ge medlemsnytta, alltså bidra till något som medlemmarna var för sig och tillsammans har glädje av. Dels att bevaka intresseområdet, att få igång debatt kring de egna frågorna och att stärka medlemmarnas ställning i samhället genom att skapa inflytande över områden som de är engagerade i.

Det tydligaste motivet för att bilda en förening är att människor samlas kring en gemensam fråga, ett intresse eller behov, vare sig det gäller att dela på kostnaden för en grusväg mellan sommarstugorna, handla ekologiskt, bilda ett curlinglag eller hålla hyrorna nere, öka nykterheten eller att påverka riksdagen att låta homosexuella gifta sig.

Den enskilda medlemmen får tillfälle att ägna sig åt sitt intresse och kan därmed öka sina kunskaper och färdigheter inom det som lockat till föreningen. Men engagemanget kan dessutom ge erfarenhet av demokratiskt samarbete, konfliktlösning och metoder för att driva förändringar. Man lär sig då förstå spelets regler.

Via samvaron i föreningen skapas dessutom sociala kontakter och nätverk som ofta förstärker gemensamma normer och värderingar. Därmed kan sammanhållningen och den inbördes tilliten stärkas. Föreningen förlitar sig på medlemmen, medlemmen på föreningen.

> Ett starkt och fungerande föreningsliv utgör en grundbult i ett demokratiskt samhälle, som uttryckligen främjar medborgarnas möjlighet till deltagande, inflytande och delaktighet.
> Demokratiutredningens slutbetänkande, SOU 2000:1

Goda bieffekter

Föreningarna uppfattas som så pass viktiga för samhällsutvecklingen att stat och kommuner varje år satsar miljarder kronor i föreningsbidrag. Ur samhälleligt perspektiv är meningen med föreningen inte bara dess grundidé – facklig aktivitet, schackspelande, liberal politik, teater eller badminton – utan också vad själva föreningsarbetet ger. Nämligen träning i beslutsfattande, socialt samspel, stärkt politiskt självförtroende och ökad tillit internt och till omgivningen.

Denna syn genomsyrar inte bara folkrörelse och politik utan har även i hög grad präglat samhällsvetenskaplig forskning. Föreningslivet beskrivs ibland som en språngbräda för individen till olika former av politiskt deltagande.

Tilltron är alltså stor till de positiva effekterna av ett föreningsengagemang.

Valet av fritid sägs till och med kunna påverka livschanserna framöver. Sociala kontakter i föreningen kan växa till nätverk som leder bortom föreningen, och kunskaper som förvärvas inom föreningen kan vara värdefulla även på andra av livets arenor.

Mabi i Malmöstadsdelen Rosengård är ett exempel på en idrottsförening som har ambitionen att medvetet använda sig av detta. Förkortningen står för Malmö Anadolu Boll- & Idrottsförening, en idrottsklubb med anor från 1917 som för några år sedan ombildades till en svensk-turkisk klubb.

Här utgår man från det faktum att mer än 65 procent av alla jobb förmedlas via kontakter och nätverk. Målet för projektet Mabi Match är därför, förutom att vinna matchen, att värna om och bygga ut medlemmarnas nätverk och aktivt arbeta för att skapa kontakter mellan företag och arbetslösa. Nätverkande genom föreningen förväntas alltså kunna öppna vägar till arbete.

Utveckling eller avveckling?

Sverige är det mest föreningsaktiva landet i Europa. Cirka 90 procent av medborgarna mellan 16 och 84 år organiserar sig i någon form av förening.

De är med i fackföreningar, bostadsrättsföreningar och konsumentföreningar. De sjunger, dansar, skådar fåglar, lagar mat, studerar andra länder, diskuterar filosofi, lär sig om kvinnors villkor, engagerar sig politiskt, bevakar medlemmarnas intressen och rättigheter gentemot statsmakterna etc. Vanligtvis är man medlem i flera föreningar.

Av de 90 procent som är medlemmar betecknas drygt 40 procent som aktiva medlemmar, medan övriga ger sitt stöd ekonomiskt via medlemsavgiften.

Många av dessa föreningar har en lokal. De samlas i och samsas om drygt 3 500 allmänna samlingslokaler som finns i städer och på landsbygd, flera av dem med anor från tidigt 1900-tal.

Det finns dock mörkare stråk i den ljusa bilden. Ett vikande intresse, svårigheter att rekrytera nya aktiva medlemmar och konkurrens från media och kommersiella intressen är några av de faktorer som föreningarna har att kämpa med. Allt färre unga deltagare och allt fler »postgiromedlemmar« ingår i bilden, alltså de som kan tänka sig att vara medlemmar men inte att vara aktiva.

Dessutom beskrivs att föreningslivet överlag allt mer har tappat sin roll som politiskt

> Ibland har det bara handlat om att riva en barack, men likväl är det en förlust för rörelsen varje gång man måste göra sig av med en lokal.
> Att ge upp ett hus är ofta detsamma som att slå spiken i kistan för verksamheten.
>
> Margareta Lilja-Svensson,
> Ett hus betyder så mycket, IOGT-NTO

skolande. Mycket av den samhällskritiska funktionen sägs ha tystnat. Om man ser föreningslivet som en demokratisk skola för sina medlemmar så är situationen bekymmersam.

Det finns också en växande skara forskare som är tveksamma till att betrakta föreningslivet som demokratins vagga. Bo Rothstein, professor i statsvetenskap, visar i sin forskning att de som blir aktiva i demokratiska föreningar oftast redan har med sig ett demokratiskt tänkande och en social tillit till andra människor. Tilliten tycks grundas i den bild av det omgivande samhället som föräldrarna förmedlar till sina barn. Själva tilltron har sedan förstärkts eller försvagats i kontakten med olika delar av samhället.

Med detta sätt att se kan föreningslivet snarare ses som en katalysator för personer som engagerar sig i en fråga, en samlingsplats där ett demokratiskt tänkande kan utvecklas vidare, snarare än en vagga. Deltagandet i föreningslivet anses med det här synsättet inte självklart öka tilliten till andra människor utanför den egna kretsen.

Vad som påverkar vad kan tyckas oväsentligt, men kan ha stor betydelse för hur man kan förstå ett vikande föreningsengagemang.

Att deltagandet i föreningar minskat, gör det att tilliten till samhället minskar? Eller är det tvärt om så, att det demokratiska tänkandet och erfarenheten har urholkats och att detta har resulterat i att tilliten minskat, till nackdel för föreningslivet?

Eller är det kanske själva föreningsformen som inte attraherar? Att det i allt mindre grad ses som ett attraktivt sätt att få utlopp för ett engagemang, att utveckla ett intresse eller bevaka en fråga?

Studier som riktat blicken mot människors ideella insatser i stället för själva medlemskapet pekar i den riktningen. Forskare från Ersta Sköndal beskriver att medborgarnas engagemang är fortsatt högt och också anmärkningsvärt stabilt. Det finns till och med tecken på att den tid människor lägger ner på ideella insatser ökar något, men utan att personerna därmed organiserar sig som medlem i en förening.

Tydligt är dock att alla grupper i samhället inte är lika engagerade. Ju högre inkomst, ju mer utbildning och ju mer erfarenhet av föreningsliv under uppväxten som en människa har, desto mer sannolikt är det att han eller hon är engagerad i en förening.

Medborgare med utländsk bakgrund är i betydligt mindre grad än infödda svenskar engagerade i föreningslivet, även om andelen i ett internationellt perspektiv är hög.

Dessutom är de, när de väl är aktiva, ofta underrepresenterade på förtroendeposter. Statistiken är glasklar. Ju högre upp i hierarkin eller beslutsordningen i föreningen och ju mer inflytande – desto färre personer med utländsk bakgrund. Undantag från bilden finns förstås, men alltför många tycks förbli utanför.

Detta är inte unikt för föreningslivet, utan återspeglar endast hur det ser ut i samhället i stort. Gapet tycks öka mellan å ena sidan de som är engagerade och har tillgång till informella nätverk, och å andra sidan de som hamnar utanför. Situationen kan också beskrivas som ett demokratiskt underskott.

Varför tycks dörrarna vara stängda?

Stänga ute eller bjuda in

Det finns en rad faktorer som kan skapa ett utanförskap, faktorer som får sökas både hos den som stängs ute och hos den som låser dörren.

Att leva i en socialt och ekonomiskt utsatt situation, vara lågutbildad och arbetslös är en kombination som oftast drabbar delaktigheten. Den som saknar betalt arbete, mötesplatser och kontakter har mindre handlingsfrihet. Detta kan snabbt underminera både självkänslan och tilliten till samhället. Det är lätt att förlora tron på det meningsfulla med att engagera sig och försöka påverka. Det är också i dessa grupper som föreningsdeltagandet är lågt.

Det finns idag en stark koppling mellan att befinna sig i en socialt och ekonomiskt utsatt situation och att ha invandrat till landet. Utsattheten har fått allt tydligare etniska förtecken. Detta blir mest synligt i storstädernas förorter och i andra kommuner som har bostadsområden dit främst nyanlända hänvisas.

Bland de invandrade som ännu inte funnit en plats i samhället är föreningsaktiviteten som lägst, vilket är föga förvånande.

Det är tänkvärt att det var just i Rinkeby som demonstrationståget för samlingslokaler gick, i början av 1980-talet. Mycket i den händelsen påminner om när de klassiska folkrörelserna skapades. Det finns de som säger att det är här den nya tidens folkrörelser växer, i protest mot det etablerade.

Dold diskriminering

De senaste åren har flera lagar och utredningar tillkommit för att motverka diskriminering. Mekanismer som stänger människor ute har fått stor uppmärksamhet.

Ibland syns mekanismerna tydligt, ibland är de svåra att se. De skulle kunna placeras på en skala från »uppenbara« till »dolda«.

När någon mörkhyad nekas inträde på en krog, medan en blond och ljushårig person släpps in, så är utestängningen lätt att se. Att människor med utländska namn har svårare att få jobb än de med svenska namn, det syns i statistiken men är svårare att föra i bevis i det enskilda fallet.

Men många av de utestängande mekanismerna är invävda i nästan osynliga rutiner, regler och vanor, ofta utan att det egentligen finns någon medveten avsikt bakom. Ändå kan följden bli att den drabbade känner sig kränkt eller faktiskt blir utestängd. Det kan ta sig subtila uttryck i tonfall och åtbörder. Den enskilda människans attityder och handlingar avgör vem som känner

På ett år fick polisen in rapporter om 2 263 brott med främlingsfientligt motiv samt vit makt-relaterade. De största brottsrubrikerna är i fallande ordning olaga hot och ofredande, ärekränkning, misshandel, hets mot folkgrupp samt olaga diskriminering.

Källa: Säkerhetspolisens (Säpo) årliga statistik, 2004

sig insläppt och vem som känner sig bortträknad. Det gäller i föreningen såväl som i samhället i allmänhet.

Många personer med utländsk bakgrund bjuds helt enkelt aldrig in i de traditionella föreningarna, andra vänder i dörren. Ytterligare några gör tappra försök att närma sig men ger upp när de inte lyckas förstå eller »knäcka koderna«. I mötet med föreningen kan det handla om allt från språkbarriärer, svårgenomträngliga mötesformer och bristande information till de ibland omedvetna ord, gester och handlingar som skiljer ut vem som tillhör och vem som inte tillhör, vem som är intressant och välkommen och vem som är mindre önskvärd.

Det är lätt att vara blind för det vardagliga och välbekanta. Oftast ser vi inte att vi inte ser. De diskriminerande mekanismerna kan vara så invanda att de känns helt naturliga.

Det är lätt att säga att de inte finns.

Att bli medveten om sitt eget självklara perspektiv är att utmana sitt vanliga sätt att se och tänka. Att försöka se sig själv och sitt eget med den andres ögon, det är svårt.

Då krävs det en medveten träning för att öka uppmärksamheten. Kanske behövs det ett par »etnoglasögon«.

Bilden av den andre

De vill gärna vara med dem som är lika dem själva.

Bland de egna känner de sig trygga med vad som gäller. Normer, rutiner, traditioner.

De föredrar mat med hemlandets dofter och lyssnar ofta på musik som de är uppväxta med. De känner sig säkrast i sammanhang där det mesta är välbekant, sättet att hälsa, klädstilen, umgänget. Det vardagliga i de små, halvt omedvetna detaljerna. Blickar, gester, skämt, ett osynligt nät av sociala koder och tecken som skiljer ut den oinvigde från de invigda. Nicken. Leendet.

De vistas ofta nära sina egna landsmän, trots att de vet att de borde försöka integrera sig med de andra. Men det kan kännas obekvämt och osäkert att möta de främmande utan att riktigt veta vad som gäller hos dem. Det är att riskera att utmärka sig, förlora kontrollen, göra bort sig. Att inte förstå. Att känna sig utsatt.

Känner du igen dig? Eller tänkte du genast på »de andra«?

Påtagligt ofta är det människor med utländsk bakgrund som beskrivs så här. Men skulle det inte lika gärna kunna gälla infödda svenskar?

Man ser sig själv och världen utifrån sig själv och den egna gruppen. Den egna vardagskunskapen bestämmer hur omvärlden ska tolkas och hanteras. Någon har beskrivit det som att alla kulturer har sina speciella »recept«, halvt omedvetna beskrivningar av vad det är som gäller, hur man gör om man är »svensk«, »finne« eller »iranier«. Det är det egna receptet som är normen, det är de andra som avviker.

En studie från 1950-talet visar att de som är etablerade i ett samhälle, oftast majoriteten, gärna bygger en idealiserad bild av den egna gruppen. De utgår då från de personer som enligt gruppens värderingar fungerar allra bäst. Utifrån denna minoritet i den egna gruppen skapas ett självförhärligande »gruppkarisma«.

Bilden av de andra, oftast minoriteten, byggs istället gärna utifrån de personer som anses fungera sämst i denna grupp. Hela gruppen drabbas sedan av en nedvärderande demonisering, en »gruppskam«.

Bilderna omhuldas och frodas i våra samtal, i vårt småprat och skvaller. De stärks av händelser som bekräftar föreställningarna, medan sådant som inte stämmer tonas ner.

Vi skulle behöva träna på att se omvärlden genom glasögon som avslöjar det etniska hos oss själva likväl som hos de andra. Vad skulle vi se om vi tog på etnoglasögonen för att titta på våra årstider, något närmast okänt nära ekvatorn? Eller surströmmingen, hur exotisk är inte den?

Låt oss ta på etnoglasögonen igen och göra ett tankeexperiment:

I Sverige var tills nyligen den svenska kyrkan statskyrka. Sverige skulle alltså i princip kunna betraktas som ett kristet land. De flesta medborgare i Sverige skiljer mellan aktivt och passivt medlemskap i kyrkan, de ser tron som en personlig, individuell sak. De ser det som självklart att inte alla kristna eller alla svenska medborgare har samma åsikt om homosexualitet som de mest konservativa. Alla svenskar/kristna känner inte sympati för amerikanska kristna fundamentalister, och skulle inte försvara de sexuella övergrepp som begicks av ett antal kristet katolska präster häromåret.

Detta känns självklart för den som ser Sverige inifrån. Men från ett annat perspektiv kan alla dessa ingredienser betraktas som aspekter av att bo i ett kristet land, en sammanfattande bild av vad »kristen« associeras till.

Rätta till etnoglasögonen och gör nu motsvarande tankeexperiment kring synen på islam …

Det självklara för mig är det främmande för dig. Det självklara för dig är det främmande för mig. Tydligast blir det om vi bosätter oss utomlands och när rollerna blir omvända.

Mellan 1992 och 2000 sjönk andelen medborgare som var medlemmar i någon förening från 92 till 90 procent, räknat på alla mellan 16 och 84 år. Andelen aktiva föreningsmedlemmar sjönk från 52 till 44 procent. Det motsvarar en halv miljon människor.

Källa: SCB 2003 rapport nr 98, Föreningslivet i Sverige

Det är inte speciellt märkligt att det lätt uppstår friktion när människor av olika ursprung möts och ska samarbeta. Med den avgörande skillnaden att den som är etablerad och har kunskap, eller helt enkelt befinner sig på hemmaplan, känner sig tryggare och har mer kontroll över situationen.

Att förstå världen

Att dela in mänskligheten i »vi« och »de« är ibland praktiskt och nödvändigt. För att förstå omvärlden så måste vi ge den en struktur, dela in saker och personer i olika kategorier.

Den mest självklara uppdelningen vi gör av människor är att skilja mellan kvinnor och män. När vi ska berätta för någon om en person som vi har mött så börjar vi alltid med könet. Det är praktiskt, för då har halva mänskligheten genast sorterats bort. Därefter kommer andra kategorier – ålder, utseende, kläder, egenskaper, härkomst etc.

Den risk som finns med att kategorisera är att alla buntas ihop i en schablonbild

fylld av förenklingar och fördomar. Då ser vi inte längre människan eller individen, utan förblindas av våra föreställningar.

Kategorier är alltså nödvändiga, men kan vara farliga.

När vi ska försöka förstå andra människors beteende så förklarar vi samma beteende på olika sätt beroende på hur nära vi känner oss personen. Ju mer vi själva känner igen oss i personen, desto större tendens har vi att förklara händelser psykologiskt eller i allmänmänskliga ordalag.

Om det är en person som vi känner en viss närhet till så kan vi säga: »Hon är glad idag, det måste ha hänt något trevligt«, eller »Det var väldigt vad han är sur, han måste ha haft en jobbig morgon«. Ju mer främmande den andra personen är, desto mer lägger vi in förklaringar som utgår från olikheten, från kulturella förklaringar: »Typisk japanska, hon jobbar jämt«, eller »Han är så musikalisk, de är ju sådär, afrikanerna«.

Att skilja på oss och dem är alltså inte ett uttryck för onda avsikter, det är i grund och botten en naturlig psykologisk och praktisk strategi som alla tillämpar oavsett bakgrund. Men det gäller att se upp. Det som verkar uppenbart och självklart är inte alltid sant. Det finns även omusikaliska afrikaner och tjuvaktiga svenskar.

Och det har blivit allt viktigare att se upp. Sverige har idag en brokig befolkning. Mer än 900 000 invånare i Sverige är födda utomlands och ytterligare närmare 800 000 har minst en förälder som är född i ett annat land. Om alla de människorna skulle sorteras bort så skulle landet braka ihop eller stagnera, Sverige skulle gå miste om hela den bredd och rikedom av människor, kunskaper och erfarenheter som är en guldgruva för ett land.

Föreningar och integration

När man talar om att integreras i ett samhälle så utgår många människor från att det finns ett homogent samhälle som någon annan ska integreras i. Den nytillkomne, den invandrade, ska lära sig hur »vårt« svenska samhälle fungerar och smälta in.

Men man kan också tolka integrationsbegreppet på ett sätt som ungdomar ofta gör, nämligen att vi ska integrera oss med varandra. Det innebär att man utifrån mötet med den andre tillsammans formar, bygger vidare och utvecklar samhället.

Skillnaden är grundläggande. I den första tolkningen finns ett färdigt samhälle att anpassas till. Den andra tolkningen förutsätter ett givande och tagande, ett ömsesidigt ansvar och deltagande. Ett gemensamt skapande.

Det är den senare betydelsen som betonas i regeringens proposition om Sverige, framtiden och mångfalden (prop 1997/98:16). Enligt propositionen är integration inte bara en fråga om och för människor med utländsk bakgrund:

»I ett samhälle med etnisk och kulturell mångfald bör människor komplettera varandra och ömsesidigt bidra med sin kompetens och livserfarenhet för att den potential som finns i mångfalden skall frigöras och komma till användning.«

- Invandrade deltar i mindre utsträckning i föreningar än vad infödda gör.
- Det lägre deltagandet gäller speciellt i tre typer av föreningar: idrottsföreningar, fackliga organisationer och konsumentföreningar, alltså stora organisationer med många medlemmar.
- När det gäller deltagandet i religiösa eller humanitära organisationer så är inte invandrade mindre aktiva än infödda svenskar.
- Det finns få personer med invandrarbakgrund i beslutande positioner i föreningslivet. Ju högre upp man kommer i organisationen, desto färre invandrade.
- Barn till invandrade är ungefär lika aktiva som infödda svenskar. De tycks alltså i det hänseendet vara mer »svenska« än sina föräldrar.

Ds 2004:49 Föreningsliv, makt och integration

Det har tidigare sagts att föreningar ofta betraktas som en viktig väg till delaktighet och integration. Tron på föreningslivet som ett demokratiskt växthus är stark bland utredare och politiker.

Borg eller bro?

En av de forskare som politiken finner stöd hos är den amerikanske statsvetaren Robert Putnam. Han argumenterar för föreningarnas stora betydelse för en levande demokrati, och pratar om två typer av föreningar – den sammanbindande och den överbryggande.

Den sammanbindande föreningen kan liknas vid en **borg**, inom vars väggar föreningen samlas, skapar interna nätverk, bevakar sina intressefrågor och bygger upp en sammanhållning. Den borgbyggande föreningen blickar främst inåt och stärker sina lojaliteter. En risk är att föreningen fastnar i misstänksamhet och konkurrens mot omgivningen. Men borgföreningen kan också mobilisera sig, göra sin röst hörd och driva sina krav.

Den överbryggande föreningen kan sägas bygga en **bro**. Föreningen strävar efter att nå ut och bygga nätverk som omfattar människor tvärs över olika skiljelinjer. En risk är att föreningen greppar över för mycket, blir splittrad och passiv. Men brobyggarna kan också finna former för kontakt och samverkan mellan olika grupper och bli framgångsrika i sin strävan efter att enas och finna kompromisser utifrån skilda önskemål och krav.

Tron på föreningens kraft att bidra till integration har varit en självklar ståndpunkt i Sveriges integrationspolitik. Därför har man satsat på att stödja utvecklingen av föreningslivet, och främst genom stöd till etniska föreningar.

Eftersom många föreningar är beroende av statliga bidrag för sin existens så har staten möjlighet att påverka deras inriktning. Samhället ställs inför valet att stödja föreningar som bygger borgar eller som bygger broar. Vad ska man välja?

Frågan är komplex och »de lärde« är inte överens. Robert Putnam menar att en satsning på brobyggarna är att föredra, det stärker samhörigheten mellan medborgare. Detta ses som en väg till gemensamma normer och ömsesidig tillit, som i sin tur främjar en demokratisk anda hos befolkningen.

En borg mot integration?

Men har han rätt? Betyder detta att den borgbyggande föreningen motverkar integration?

Forskare som är kritiska till Putnam hävdar motsatsen. De påminner om att starka rörelser som arbetar- och kvinnorörelsen har börjat med att stärka den interna sammanhållningen, för att sedan med samlad kraft rikta sig utåt.

I praktiken har integrationspolitiken kommit att pendla mellan de här båda polerna. Statsvetaren Karin Borevi visar i sin forskning hur man på 1970- och 1980-talen främst satsade på borgstrategin, med att stärka samhörighet inom den etniska gruppen. Från 1990-talet satsade man istället främst på brostrategin, för att främja »utåtriktad integrationsverksamhet«. Dagsläget präglas av en mer nyanserad syn på risker och möjligheter i båda. Men spänningen kvarstår och därmed en ständig balansgång.

Den här diskussionen handlar mest om etniska föreningar, om de så kallade invandrarföreningarna.

Men stopp ett tag!

Om vi nu tar på oss etnoglasögonen igen: En solitt genomsvensk föreningslokal, är inte den också en etnisk borg? Finns inte här också mobilisering, trygghet och engagemang i det gemensamma intresset? Och risk för särskiljande, distans och misstro?

Självklart är det så. Om man ser föreningslivet som viktigt för en demokratisk utveckling och för överbryggande av konflikter så borde också de etniskt svenska föreningarna vara i högsta grad intressanta. Här borde finnas en stor potential till brobyggande om man utgår från hur många som är engagerade.

För oavsett vad man lägger in i begreppet integration så krävs det mer än en part för att förändra situationen. Integration förutsätter ett möte, en relation.

Men vad händer då om de traditionellt svenska föreningarna inte vill eller förmår bjuda in?

Och vill verkligen alla bli inbjudna?

Att vilja eller inte vilja …

Vi har tidigare i denna skrift konstaterat att intresset för att delta och engagera sig i föreningar i Sverige är fortsatt högt, men

vikande. Många av de som invandrat till landet står utanför föreningslivet. Är det så att de inte släpps in? Eller är de inte intresserade?

Att landets etniska minoriteter generellt sett är i underläge i förhållande till landets majoritet i en rad avseenden bekräftas i olika aktuella forskningsrapporter. Människor med utländsk bakgrund har exempelvis mindre makt, mindre inflytande och färre privilegier.

De som invandrat och hamnar i underläge reagerar givetvis olika på detta. Reaktionen påverkar i sin tur hur man handlar, om man blir konstruktiv eller destruktiv. En person kanske engagerar sig i föreningar eller sociala rörelser, en annan drar sig tillbaka och blir uppgiven och passiv.

Henry Bäck, professor i statskunskap i Göteborg, beskriver tre möjliga strategier:

Personen kan välja en **individuell** lösning, att identifiera sig med majoritetens samhälle och försöka ta sig in genom att lära sig tala utan brytning, utbilda sig och på egen hand ställa krav på att hindren för integration tas bort.

Personen kan sluta sig samman med andra, i en **kollektiv** strategi. Gruppen markerar sin egenart och kämpar gemensamt för att hindren ska tas bort.

Slutligen kan personen ta avstånd från det nya samhället och välja en **separerande** strategi. Då handlar det om att identifiera sig med den egna gruppen, att försöka göra sig oberoende av samhället genom att utveckla egna föreningar, skolor, butiker och andra inrättningar.

Den sistnämnda strategin är troligast om en grupp försökt med den kollektiva strategin men misslyckats. Hur gruppen anser sig vara bemött av samhället avgör om den blir en lokal aktör i förhållande till andra föreningar och till samhället, eller om den blir ett samhälle i samhället.

De olika strategierna skulle kunna beskrivas som ett val mellan att främst bygga broar eller borgar. Den som genast vill satsa på integrering bygger broar, den som först vill slå vakt om trygghet i den egna gruppen bygger en borg.

Borgen kan bli ett tryggt värn mot omgivningen. De som finns där inne blir sedda, bekräftade och respekterade av varandra.

Brobyggaren kan vara en person som har mindre behov av att söka hägnet av den egna gruppens identitet, och kan ha större chans till snabbare utbyte med de andra. Men han eller hon riskerar också att under en period känna sig mindre trygg.

Men hur beter sig då föreningar med rötter i den svenska föreningstraditionen? Och – framför allt – hur agerar de som bestämt sig för att bygga broar?

I nästa avsnitt har vi besökt föreningsaktiva som valt att öppna sina dörrar och bjuda in. De intervjuade uppvisar en stark tro på att föreningar har kraften att förändra. Samtalen handlar också om det målmedvetna arbete som krävs för att det ska bli så, och om hindren på vägen.

Om det som stänger och om konsten att öppna.

-ALLA SVENSKAR ÄR ALLTID FULLA.

Konsten att öppna en dörr

Hur har ni burit er åt för att öppna dörrar och bygga broar? Och vilka hinder finns på vägen?

Med den frågan har vi rest runt till en handfull föreningar som driver samlingslokaler. Samtliga har rötter i svensk föreningstradition och verkar i allmänna samlingslokaler, som alltså är öppna för alla medborgare.

Vi bad ett 50-tal föreningsaktiva runt om i landet att ge tips om verksamheter som de betraktar som goda exempel. Bland förslagsgivarna fanns föreningsaktiva inom paraplyorganisationen IRUC (Ideellt Resurs- och Utvecklingscentrum i Malmö), liksom representanter från Våra gårdar, Bygdegårdarnas Riksförbund, Folkets Hus och Parker, samlingslokaldelegationen vid Boverket och Sveriges Kommuner och Landsting.

De föreningar vi valde att besöka nämndes av flera av dem som goda exempel när det gäller att öppna sina verksamheter och lokaler för människor med olika bakgrund och skapa det som ibland kallas en ömsesidig integration. Här en kort presentation:

Drömmarnas Hus i Malmöstadsdelen Rosengård, är ett kooperativt kulturhus. Det startade som ett teatersällskap – Teater X – och arbetar idag med så skilda projekt som utställningar gjorda av barn, rapptävlingar för ungdomar och utbildningsprogram för parkskötare. Teatergruppen tog 1990 över en herrgård ett stenkast från Rosengårds centrum. 1995 omvandlades det till Drömmarnas Hus med öppen verksamhet.

Boo Folkets Hus ligger i Orminge, ett litet miljonprogramsområde någon mil öster om Stockholm. Bostäderna byggdes under 60- och 70-talen och området har cirka 7 000 invånare. Folkets Hus-föreningen bildades 1983. Den första lokalen öppnade 1985 och tio år senare var det nuvarande Folkets Hus byggt och invigt.

Den omtalade förorten **Rinkeby** strax väster om Stockholm fick sitt Folkets Hus 1986. Då hade medborgarna länge krävt tillgång till ändamålsenliga allmänna samlingslokaler för stadsdelens rika föreningsliv. Föreningen hade funnits några år och

> Etniska minoriteter tycks inte alltid vara medvetna om den resurs som den allmänna samlingslokalen utgör. Detsamma tycks vara fallet för den unga generationen.
> Allmänna samlingslokaler, SOU 2003:118

bestod av representanter för nästan alla föreningar i Rinkeby. Idag har man ett 70-tal andelsföreningar. Stadsdelens bibliotek flyttade också in vilket stärkte husets roll som nav i det lokala, mångetniska kulturlivet.

Hammarkullens Folkets Hus drivs av en ideell förening. Huset i Göteborgsförorten innehåller kommundelens bibliotek. Föreningen driver kulturverksamhet och hyr ut lokaler, och har som vision att vara en öppen mötesplats för demokrati, gemenskap, kulturliv och personlig bildning. Hammarkullen byggdes på 60-talet och har cirka 8 000 invånare, många av dem med utländsk bakgrund.

Sofielunds Folkets Hus finns i Malmö och byggdes redan 1902, som folkskola. 1983 flyttade musikföreningen Dundret in i lokalen. Efter ett avstyrt rivningshot tog Föreningen Sofielunds Folkets Hus över 1995. Enligt husets hemsida hade man över 100 000 besök under 2005, varav fler barn än ungdomar, fler kvinnor än män. Huset har café, egen radiostation, lokaluthyrning med mera.

Vid besöken hos de här föreningarna har vi gruppvis intervjuat sammanlagt ett 30-tal medarbetare. De har fått frågor som: Vad är det som kännetecknar er verksamhet? Vad ser ni för hinder för dem som ännu inte öppnat dörren? Vilka erfarenheter vill ni förmedla vidare?

Blandad erfarenhet

De medarbetare som kommit till tals har olika lång erfarenhet och har olika funktioner och positioner i verksamheten. Det är både kvinnor och män i skiftande åldrar och med varierande etnisk bakgrund. Deras kännedom om svenska föreningstraditioner är följaktligen mer eller mindre djup. På så sätt har skiftande perspektiv kommit fram.

Samtidigt kan det vara bra att minnas att det främst är de aktiva som har intervjuats, vilket troligtvis stärker en positiv framtoning av verksamheterna. Svaren påverkas säkerligen också av att verksamheterna finns i svenskglesa områden. Men eftersom svaren stämmer väl överens med samtal som förts med aktiva på andra orter så ser vi dem som giltiga även utanför.

I intervjuerna återkommer flera gemensamma teman, nycklar till en öppen och brobyggande verksamhet. En del av dem rymmer åtgärder som visat sig ge framgång, andra teman visar på hinder som man får vara beredd att möta och ta itu med.

Följande teman återspeglar några av de samtalsämnen som vi uppfattade som viktigast:

- Med föreningsformen i blodet
- Vilja och visioner
- En plats för möten
- Öppna dörren och se människan
- Växthustanken
- Ledaren och eldsjälarna
- Tid, arbete och tålamod

Vi presenterar ett tema i taget, belyst med citat från gruppintervjuerna. Avslutningsvis diskuteras Föreningen som samhällsaktör i avsnittet med samma namn. Men först om vägen från elevrådet till idrottsföreningen till riksdagen …

Med föreningsformen i blodet

I Sverige finns en stark föreningstradition. Men att ha föreningsformen i blodet och att möta den som vuxen är två vitt skilda ting. De intervjuade pekar på att många medborgare som är uppvuxna med svenskt föreningstänkande ofta inte ens är medvetna om att de har en speciell kunskap eller kompetens. De som är oinvigda kan å sin sida uppleva mötesformerna som krångliga och byråkratiska hinder som avskräcker dem från att engagera sig.

En ej föreningsvan blivande ordförande i en ungdomsförening illustrerar sitt första möte med föreningsaktiva styrelsemedlemmar som ett möte med »välartikulerade ungdomar från i stort sett samma miljö, som hade lärt sig debattera kring matbordet hemma, vars kunskaper om mötesteknik och samarbetsrutiner nästan var nedärvda egenskaper«.

I den föreningen ändrade man senare på mötesformerna för att göra dem mer tillgängliga. Man slutade bland annat med att använda svårbegripliga förkortningar i dagligt tal.

> Andelen invandrade styrelseledamöter i (de lokala hyresgästföreningarna) uppskattades till fyra procent, och tre styrelser av fyra saknade helt invandrade ledamöter. Detta kan ställas mot den totala andelen utrikes födda i hyresrätt som närmar sig 20 procent.
>
> Föreningsliv, makt och integration, Ds 2004:49

I den svenska föreningstraditionen finns ofta en stark strävan efter samförstånd, konsensus. Det kan vara ett fredligt och effektivt sätt att samverka, men det kan också hindra att nya idéer släpps in.

De intervjuade har sett hur utveckling ibland har hindrats av personer med inflytande, som har strävat efter samförstånd på ett sätt som har stärkt det bestående och blockerat nya lösningar. Ibland har det använts som ett uttryck för maktutövning, men ofta har det mest kunnat tolkas som självgodhet och bekvämlighet. Man fort-

sätter helt enkelt som man alltid har gjort, trots att omvärlden förändrats.

Maktens män

De intervjuade beskriver samstämmigt en grupp som det allra största hindret för att öppna dörrarna i traditionellt svenskt föreningsliv: Svenska medelålders män. Då avses män som har suttit länge på sina poster, som har svårt att tänka i nya banor och är osäkra inför förändring. De kan dominera styrelserna och agera för att bevaka sina maktpositioner genom att hålla kvar föråldrade strukturer och traditioner.

– Det finns en patriarkal maktstruktur som går ut på att gubbarna bestämmer, säger en av de intervjuade.

Det finns på många håll en ängslan för att den egna kontrollen över verksamheten och lokalerna ska minska om man bjuder in nya grupper. Det handlar inte bara om en rädsla för att tappa makt och kontroll utan också om en oro för att inte längre behövas på samma sätt som tidigare.

Nätverk som byggts för länge sedan kan slutas allt mer och börja stänga andra

människor ute, menar flera. I värsta fall kringgås de demokratiska rutinerna i föreningen genom att beslut i praktiken fattas i andra rum än de offentliga. Samtidigt finns ofta ett ointresse för att släppa in kvinnor och människor med utländsk bakgrund på positioner med inflytande. De betraktas som utmaningar mot ordningen.

– Om du säger nej till allt, är negativ till kvinnor, negativ till invandrare, om du tycker att du är bäst och kan allt, och att andra idéer är jobbiga och inte fungerar, då är du på fel plats.

– »Vi« tänker ut saker som kommer att bli bra för »dem«. Och om det sedan inte fungerar så är det de invandrades fel. »Vi gjorde allt vi kunde, men det passade inte dem«.

Vilka åsikter och attityder som dominerar maktpositionerna är avgörande för möjligheten att förändra och öppna för nya former.

I en av de intervjuade föreningarna bytes inbitna nejsägare ut mot personer med kompetens, engagemang och vidare vyer.

De flesta föreningar som driver allmänna samlingslokaler är medlemmar i Bygdegårdarnas riksförbund, Folkets Hus och Parker eller Våra Gårdar. Sammanlagt uppskattas att det finns cirka 3 500 samlingslokalföreningar i Sverige.
Källa: Allmänna samlingslokaler, SOU 2003:118

Initiativet kom från drivande krafter i styrelsen och ledde till en drastisk förändring. Verksamheten utvecklades på kort tid från att vara nedläggningshotad till att bli en trendsättande förebild.

De intervjuade pekar på att en öppenhet gentemot till exempel kvinnor, ungdomar och människor med utländsk bakgrund underlättas om de grupperna är representerade i styrelsen. Här krävs ett medvetet arbete för att få en bredd när det gäller bakgrund, kompetens och erfarenheter, så att så många som möjligt av dem som verksamheten berör får möjlighet att påverka. Ett förslag är att tillsätta mentorer för att slussa in nytillkomna. På så sätt kan föreningen ta vara på människors drivkraft och skapa en verksamhet där alla är delaktiga och som verkligen möter de behov som finns.

De intervjuade betonar samstämmigt att ännu en förutsättning för en öppensinnad verksamhet är att det förs en dialog med omgivningen och att man befinner sig i ständig rörelse.

– Vi har gått före, vi har rört oss framåt medan »rörelsen« har stått stilla eller gått bakåt. Man kan inte alltid ta hänsyn till sånt som man alltid har gjort förut. Man måste tänka i nya banor.

Tradition på gott och ont

Erfarenheterna från verksamheterna pekar på dubbelheten i att bära med sig starka föreningstraditioner. Å ena sidan kan en rik historietradition ge identitet och stabilitet

genom beprövade rutiner och utvecklade mötesformer. Å andra sidan kan just dessa former utgöra en boja om de stelnat till oreflekterade måsten eller intolerans. Då riskerar de goda vanorna istället att stärka ett vi- och de-tänkande som resulterar i ett borgbygge mot nya grupper.

Om det är så att vare sig kvinnor, ungdomar eller utlandsfödda bereds tillträde i vissa föreningar, så kan det bero på att aktiviteterna rullar i gamla hjulspår. Kanske funderar ingen över konsekvenserna. Den attityden kan ställas mot rapporter som visar på de problem som många föreningar idag kämpar med – rekryteringssvårigheter, fallande medlemstal och stagnerande verksamhet.

Stelnade interna nätverk som utvecklats till slutna subgrupper har, enligt verksamheterna ovan, satt demokratiska regler ur spel.

Föreningar som inte kan riva dessa hinder lär knappast kunna utgöra den efterfrågade pedagogiska miljön för en demokratisk fostran. De lär inte heller kunna öka medlemmarnas tillit till omvärlden eller tillgången till berikande nätverk.

Om man betraktar föreningen som en viktig plats för att odla demokratiska färdigheter så är utestängande nätverk besvärande hinder.

I flera studier av diskriminering och segregation poängteras att den som har möjlighet att stänga ute i regel också har makt att förändra. Att det förhåller sig så, att det finns möjligheter och kraft att förändra och skapa nya livskraftiga traditioner visas i de verksamheter vi besökt.

De som framgångsrikt utvecklat sina verksamheter visar att det krävs ett medvetet arbete för att bygga broar. Självrannsakan, mod och en vilja till nödvändiga beslut om förändring måste finnas hos dem som leder verksamheten.

Vilja och visioner

Att ha ett mål att kämpa för är avgörande för om man ska lyckas öppna verksamheten för en bredare målgrupp.

Det behövs en vision.

I en av de verksamheter som vi har besökt startade förändringen med en vision om att göra bostadsområdet mera attraktivt, så att medborgarna skulle kunna känna stolthet för området och för att värdet på husen skulle stiga. I ett annat fanns en dröm om att alla barn och ungdomar skulle få möta och skapa kultur i olika former. I ett tredje ville man bli den samlande kraften för ideella föreningar och skapa kontakter över gruppgränserna.

Folkrörelseidealen om folkbildning, mötesplatser och samhällspåverkan lever ännu bland de aktiva vi mött. Flera av de

intervjuade menar att de klassiska svenska folkrörelserna var skickliga på att formulera sina visioner så att människor förstod, engagerades och blev aktiva. Samma visionära tydlighet behövs även idag.

Konststycket är att vilja och leva visionen varje dag. Alla måste känna till och tro på idén, så att den genomsyrar verksamheten. Att alla är delaktiga och arbetar åt samma håll ses som avgörande för att kunna konkretisera och omsätta idén till verklighet. Hur man ska göra får man gemensamt lösa under resans gång.

De flesta som vi har talat med har inte haft »integration« som ett uttalat mål. Istället utgår man från en uttalad grundfilosofi om alla människors lika värde.

– Att skapa möten och att väcka tankar och inspiration och sprida glädjekraft, det går igenom allt. I mötena sker integrationen, inte bara mellan olika kulturer utan mellan olika sorters människor. Det kan även vara svenskar med olika bakgrund som möts.

Man strävar efter att bryta barriärer och fördomar genom de möten som skapas. Då gäller det att vara beredd på både glädjestunder och svårigheter.

Men i många svenska föreningar saknas strategier för hur människor med utländsk bakgrund ska nås och bjudas in för ömsesidigt utbyte. Och det efterlyses.

– Det får inte vara ett tvång, det måste finnas ett annat sätt. Men det saknas en koppling idag mellan svenskarna och de nya folken. Det behövs en strategi för att sammanföra dem.

Med tillit i bagaget

De föreningsaktiva som vi mött ger alla uttryck för ett stort engagemang och en ambition om medlemmarnas eller besökares delaktighet och inflytande. Detta kan tyckas stämma väl överens med statsvetaren Bo Rothsteins tes om att de som blir aktiva i demokratiska föreningar oftast redan har ett demokratiskt tänkande och en tillit till andra människor.

Lär man sig alltså demokrati genom engagemang i en förening, eller är det demokratiskt tänkande människor som befolkar föreningar? Hönan eller ägget?

För de aktiva, i den dagliga verksamheten, är frågan enbart teoretisk. Var den demokratiska fostran kommer ifrån är mindre viktigt för dem än vad man faktiskt gör. Det viktiga är hur integration och demokratisk träning sker via handling, i vardagen.

Samtidigt visar forskning visar på risken för ett glapp mellan visioner och handling när det gäller ambitionen att skapa en aktiv demokrati. Visionen måste brytas ner i konkreta och nåbara mål för att den inte ska rinna ut i sanden.

En plats för möten

– Öppna mötesplatser är den främsta idén med huset. Att verkligen vara en plats för demokrati, kulturupplevelser och personlig bildning. Det är vår vision.

Att skapa öppna och attraktiva mötesplatser är själva grunden för att möten ska äga rum, menar de intervjuade. Människor måste bli lockade och se att det händer mycket i huset.

– Att man inte behöver vara i en viss ålder för att komma hit, eller vara aktiv i en viss förening, det tycker jag är tjusningen med vårt hus.

Framför allt ska det vara enkelt att ta första steget in. I flera verksamheter finns därför ett café som en kontaktskapande ingång för nya besökare. I Hammarkullen och Rinkeby finns även områdets bibliotek i lokalen.

En stunds samvaro, ett boklån eller en fika kan vara ett första steg som kanske leder till ett engagemang, till danslektioner eller teaterarbete.

Andra ser lokaluthyrning som ett sätt att skapa kontakt mellan besökare och verksamheter. Genom den personliga kontakten ökar sannolikheten för att besökaren också återkommer i andra sammanhang.

– En del hyr in sig för ett bröllop, ett möte eller en kompisträff. En del har kommit tillbaka gång på gång i tio år. Generationerna har hunnit växla, det har gått från föräldrar till barn. Mina egna barn kommer nog också att hyra Folkets Hus.

Tillräckliga öppettider är också betydelsefullt för att människor ska känna sig välkomna. Ibland har detta lösts genom att ett nätverk byggts upp, av föreningsengagerade eldsjälar.

På Sofielunds Folkets Hus är öppettiderna anpassade efter besökarnas behov snarare än efter medarbetarnas bekvämlighet. Det innebär att man har öppet mellan klockan 8 och 22. Inledningsvis fick den ansvarige för huset arbeta eller vara tillgänglig jämt. Idag går det ändå, tack vare aktiva från olika föreningar som ställer upp några timmar extra i samband med sina egna aktiviteter.

Det öppnar också en möjlighet för föreningar som finns i lokalen men som inte har någon ekonomi att tala om, eftersom de på detta sätt kan betala av en del av sin egen hyra.

– Det kanske är framtiden, att bygga en blandad verksamhet där folk kan träffas istället för att alla har en liten lokal här och en liten lokal där.

Många besökare eller tidigare medlemmar kommer tillbaka för att hälsa på, visa sitt barn, visa sitt nya körkort, be om råd eller berätta hur det har gått i livet. Flera av de intervjuade beskriver huset eller samlingslokalerna som en trygg bas att utgå ifrån och återkomma till, både för besökare och personal. Som ett andra hem, rent av.

– Men vi måste arbeta aktivt. Sedan kan det möte som uppstår leva sitt eget liv.

Vi har cafékvällar med olika teman, visar filmer och har samtal eller startar projekt där ungdomar från olika stadsdelar möts.

– Häromdagen var det en somalisk kille här som ville dra in sina kompisar också. Han tyckte att det fanns bättre saker att göra för dem än att hänga på torget.

Något som kommit att bli kontroversiellt i flera samlingslokaler är nyckelfrågan. Flera av de verksamheter vi besökt har valt att ta medvetna risker och låna ut nycklar till lokalen. Nyckeln är en stark symbol. Den som lånar ut en nyckel visar tillit, den som lånar nyckeln har ett ansvar. Att våga är halva lösningen, menar de som vågat, väl medvetna om att det kommer bakslag emellanåt.

– De får ett par chanser till. Oftast lär de sig och då är det värt det. Det är mer positivt än negativt.

En positiv inställning till ungdomar förenar de verksamheter som intervjuats. Man bejakar ungdomars drivkrafter och intressen, trots att deras idéer kan utmana de vuxnas bekvämlighet och kontrollbehov. Många av de vuxna som i början var ovana och tveksamma till att lita på ungdomarna har blivit imponerade över vad det gett tillbaka. Det respektfulla bemötandet av ungdomarna har visat sig lyckosamt på flera plan.

– Här är ungdomar ganska drivande med sina idéer. De är inte rädda för att komma hit och chansa på att föreslå någonting. De blir lyssnade på.

Flera intervjuade tycker att det är tråkigt om mötesplatser viks för vissa åldrar. Utifrån sina egna positiva erfarenheter ser de åldersblandning som ett ideal att sträva efter.

Öppenhet som är mer än ord

I utredningen Allmänna samlingslokaler beskrivs den ideala samlingslokalen som en mötesplats för ett levande föreningsliv, en arena för lokala initiativ och ett skapande kulturliv, och som en flexibel lokal tillgänglig för fritidsaktiviteter och debatt.

De verksamheter vi har besökt tycks sträva efter att gestalta en sådan vision. Lättillgängliga och konkreta arrangemang som ett café eller en festival blir lockande och kravlösa ingångar som kan leda till ett djupare engagemang så småningom.

Där forskarrapporter pekar på föreningslivets svårigheter att rekrytera ungdomar och människor med utländsk bakgrund, tycks dessa verksamheter betrakta just de här grupperna som en frisk rekryteringsbas som kan ge föreningen ny inspiration och fortsatt livskraft. Därför blandas verksamheter för svenskar och invandrade, yngre och äldre. I lyckosamma fall sker då även korsbefruktningar över ålders- och könsgränser och över etniska gränser.

Det är ingen lätt uppgift, eftersom föreningsverksamheten bland annat konkurrerar med internet, media, kommersiella intressen, alternativa sociala rörelser som globaliseringskritiska nätverk och löst sammanhållna communities på internet. En majoritet av svenska högstadieelever har någon gång varit aktiva i chatthörnorna på Lunarstorm, till exempel.

Motdraget från de besökta verksamheterna är ett aktivt intresse, en följsamhet och öppenhet för nya idéer.

De erbjuder ett rum för möten.

Öppna dörren och se människan

– Vi har inte tänkt integration. Vi har öppnat dörrarna bara. Färg eller utseende, svensk eller invandrare spelar ingen roll. Det är människan som individ som är viktig.

Det är i bemötandet som den största utmaningen sker när det gäller att omsätta visioner till vardaglig handling. Det är här det prövas om alla föreningsmedlemmar eller medarbetare omfattar idéerna. Det är här det sker en integration som, enligt de intervjuade, har blivit så självklart ömsesidig att den blivit nästan osynlig.

Det kräver ett visst mod att komma in som främling i en verksamhet.

– Om det är en allmän aktivitet arrangerad av svenskar så kan de låta personen klara sig själv. Svenskarna sitter i ett hörn, vid ett litet bord. Men om du tittar i nykomlingens ögon, om han känner att någon person välkomnar honom, då vågar han

Andelen föreningslösa bland 16-24-åringar ökade från 13 till 24 procent mellan åren 1992 och 2000. En förklaring kan enligt en rapport från Statistiska centralbyrån vara den ökande konkurrensen om de ungas fritid, bland annat från nya medier.

Unga som är födda utomlands deltar mindre i föreningsliv än svenskfödda. Cirka 60 procent av ungdomarna är fortfarande med i minst en förening, oftast en idrottsförening. Föreningslivet bärs dock allt mer av medelålders och äldre.

Källa: SCB rapport 98.
Föreningslivet i Sverige.

börja med ett leende och närma sig lite.

I de verksamheter som vi har besökt beskrivs atmosfären som kärleksfull, tillmötesgående och stimulerande. Man vågar fråga, man blir respektfullt bemött.

De aktiva uttrycker ett djupt intresse för människor. Inställningen är att den man möter har någonting att lära en och att man utifrån detta bygger en relation. Ambitionen är att besökaren ska mötas med positiv nyfikenhet och känna sig sedd. Någon beskriver lokalen som en oas i ett annars tämligen hårt samhälle.

Nyckeln till att mötas kan vara något så enkelt som att lära sig varandras namn.

– Jahangir, J-A-H-A-N-G-I-R, det borde gå att uttala. Man kan ju säga Klas-Göran och Majlis och en massa andra svåra namn.

En föreningsaktiv såg att det kom arabiska kvinnor till kaféet i huset. De hade svårt att prata med en man som var helt okänd. Han intresserade sig och lärde sig hur man säger god morgon på arabiska.

– En så liten och enkel sak gjorde att han fick kontakt med och pratar med nästan alla kvinnorna i huset.

Var aktiv i kontakten

Meningsfulla möten uppstår inte av sig själva, det krävs arbete för att få dem till stånd. De som arbetar i verksamheten eller föreningen måste stå för den första aktiva kontakten med besökaren. Att vara lyhörd och uppmärksamma behov ses som mer angeläget än att till varje pris genomföra ett förutbestämt program.

En grupp ungdomar som nu är aktiva medarbetare i samlingslokalen beskrev hur de tidigare försökt engagera sig i en förening men gett upp:

– Man kände att de hade något slags pakt ihop, de var liksom en liten familj. De skickade information mellan varandra. Det kändes som om de inte behövde några fler.

Skillnaden blev tydlig när de kom till ortens Folkets Hus och bemöttes med positivt intresse. Där fick de känslan av att det var möjligt att påverka och att förverkliga idéer och drömmar.

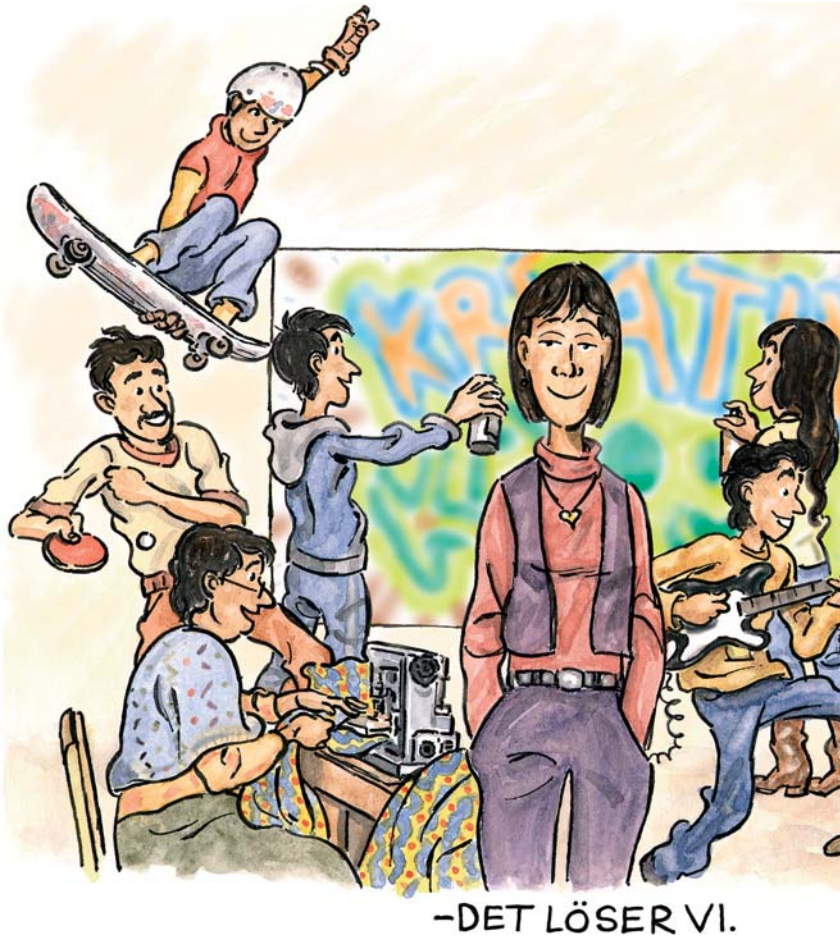

Öppenheten hindras av rädsla och fördomar, både egna och andras, menar de intervjuade. Att skapa en så pass trygg miljö att det blir tillåtet att fråga, diskutera och få tycka olika är viktigare än att vara överens om allt. I bästa fall utvecklas så småningom relationer genom dessa möten och fördomar tonar bort. När individer möts så ökar chanserna att schablonföreställningar utifrån grupptillhörighet ersätts av mer nyanserade och fullständiga bilder.

Rädslan för det främmande finns även här och uttalas ofta tydligast och mest direkt av ungdomarna. Men de intervjuade beskriver de vuxnas attityder som det största problemet.

– Om vi vuxna pratar skit om andra nationaliteter hemma vid matbordet så gör vi

våra barn rädda för främmande människor innan de ens mött dem.

En användbar utgångspunkt är att alla har fördomar, de finns i alla kulturer. Flera intervjuade med utländsk bakgrund beskriver hur de har blivit ifrågasatta av sina landsmän för sitt arbete i en svensk förening, och att de fått frågor om varför de hänger ihop med »svennarna«.

Konflikter – utmaningar med växtkraft

– Huset kan ju falla samman!

– Ja, men då får vi bygga upp det igen!

Konflikter är oundvikliga, poängterar de intervjuade, men också utvecklande för relationer. Vänd i stället ilskan. Om någon kritiserar verksamheten, bjud in honom eller henne att engagera sig i en förändring.

Även om konflikter kan upplevas som hotfulla så gäller det att stå ut med dem. De är en del av varje förändringsarbete. Att våga ifrågasätta är ett sätt att lära känna varandra. Heta diskussioner och meningsskiljaktigheter ses som en del av processen.

Flera intervjuade understryker hur viktigt det är att man snabbt tar itu med konflikter. Det är genom att våga pröva, ta risker och tillåta misstag som man kommer vidare. Att lösa problemen kan ta tid och kräva tålamod, men oftast växer en ömsesidig förståelse fram ur konflikten, som belöning.

– Vissa saker löser man första gången, ibland får vi pröva tio gånger innan det löser sig. Men det löser sig.

En gemensam nämnare för flera av de här verksamheterna är att det finns en stark tro på att alla problem kan lösas. Utmaningen är att ta reda på hur.

Att utmana rädslor och schabloner

Om fördomar får råda så ger det självfallet konsekvenser för vad som sker i mötet mellan kvinnor och män, vuxna och ungdomar, eller mellan etniska svenskar och människor med utländsk bakgrund. Om detta vittnar inte minst studier kring diskriminering.

Svaren från de intervjuade kan kompletteras med synpunkter från ett knappt 80-tal föreningsaktiva som i februari 2006 deltog i en konferens om allmänna samlingslokaler. Deras erfarenheter samlades in via en minienkät som bland annat innehöll frågan om vad som hindrar integrering. I över hälften av svaren finns samma ord med: Rädsla. Enligt de svarande skapas rädslan av okunskap, bristande eftertanke och fördomar. Rädslan förstärks av verkliga och upplevda olikheter, som språkförbistring, skillnader i ålder, kultur och olikheter i värderingar, inte minst när det gäller kvinnosyn.

Ett motsatsord till rädsla är mod. I enkätsvaren på frågan om hur man ska öka integrationen dyker i motsvarande grad synonymer till mod upp. Och går vi till de besökta verksamheterna så sammanfaller deras tankegångar med enkätsvaren. När de beskriver sin etniskt blandande verksamhet så talar de om att våga, att ta risker, att öppna, att tolerera olikheter. Flera svarare ger föreningen ett ansvar för att höja medvetenheten om mångfald och att minska främlingskapet.

Det kan tyckas frestande att se detta som självklart och därmed enkelt att genomföra. Men att det är svårt att gå från ord till handling återspeglas i statistik och forskning. Motståndet mot förändringar går djupt.

Samtalen med föreningarna visar att förändringar tar tid, och att tålamod därför är en absolut förutsättning om något ska ske. Mer om detta längre fram.

Växthustanken

Att växa genom att göra.

– Vår idé är att människors skaparkraft och initiativ ska kunna gro här och blomma här utan att vi behöver arrangera en massa aktiviteter. Som ett slags växthus.

I de intervjuade verksamheterna riktar man sig till människor i olika åldrar och med olika intressen. Att skapa nya traditioner i det nära bostadsområdet kan vara ett sätt att föra människor samman som tidigare inte har varit intresserade av föreningsliv. På ett par orter har man arrangerat karnevaler som engagerar gammal som ung och som återkommer årligen.

– Man måste tänka utifrån och in. Man ska utgå ifrån behoven hos dem som kommer, och inte bara tänka att »fan vilken smart idé jag fick nu«.

Idealet är att forma verksamheten gemensamt. Det står i kontrast till att erbjuda färdiga aktivitetspaket, att ge service i stället för att lära ut och att fokusera på begränsningar i stället för möjligheter. Om man istället utgår från att alla har något att bidra med och att lära av varandra så skapas förutsättningar för ett gemensamt experimenterande.

Några som på detta sätt fått stöd till att förverkligande sina idéer är de unga musikerna i Ghetto Starz i Rinkeby. De drömde om att spela sin musik, att sprida sitt bud-

skap om tjejers och killars rätt att träffas, och att spela in en cd och musikvideo.

Det som började med en dröm ledde efter mötet med Folketshusföreningen inte bara till en cd, utan också till ett imponerande integrationsarbete över många gränser. Ungdomarna lärde sig mycket om hur en förening fungerar, om samhället, om vilka vägar man kan gå och vilka man ibland måste gå.

En grupp äldre invandrare med traditionella värderingar reagerade negativt bland annat på budskapet i musiken. Ungdomarna tog då kontakt med dem och förklarade vad de ville med skivan, och lyckades sluta fred med de flesta av dem. De fick dem också att i sin tur mötas sinsemellan. Ett elegant stycke integrationsarbete på flera plan, alltså.

Ghetto Starz har utvecklats till brobyggare mellan verksamheten och andra ungdomar och har byggt kontaktnät mellan vuxna och ungdomar. De räknas idag som en del av kärnan i en levande och växande verksamhet i Rinkeby.

Ett annat exempel är Jafer från Drömmarnas Hus i Malmö som genomförde ett konstnärligt experiment i ett kvarter där det förekommit flera våldsdåd. Han byggde garderober som de boende fick inreda med sina personliga saker, för att spegla sina levnadsöden. Allt fler nyfikna slöt upp och engagerade sig. Resultatet blev en utställning, en vernissage med champagne och stolta garderobsinnehavare som genom sina verk presenterade sina livsresor.

– Helt fantastiskt. Flera av dem kunde ingen svenska och hade aldrig blivit sedda. Nu stod de i kostymer och berättade på sitt eget språk och blev översatta. Det visar att det går att nå varann, det är egentligen inga problem, det handlar bara om hur man gör.

Konstprojektet förmedlade en tillit och en känsla av att allt är möjligt, vilket är ett ideal som uttrycks av många som driver samlingslokaler.

Övertygelsen hos dem är att integration sker genom att man gör saker tillsammans. Dansar, bygger, skapar. Eller som någon uttryckte det:

– Jag ger väl fan i om de är chilenare, bara de kan spela fotboll.

Socialt samspel

I Demokratiutredningen slås fast att ett fungerande föreningsliv främjar medborgarnas möjlighet till deltagande, inflytande och delaktighet.

Växthustanken är att trycka ner frön i jorden, vattna och skapa rätt miljö för växt, istället för att leverera färdiga blommor. Därför behöver målen för verksamheten ligga bortom de konkreta aktiviteterna. Visserligen kan det vara en rolig idé att bygga personliga garderober, men det verkliga målet ligger bortom. Via aktiviteten nås just de bieffekter som uttrycks i forskningsrapporter och statliga utredningar: det sociala samspelet och en stärkt tillit till varandra och till omgivningen. Följaktligen just det som Demokratiutredningen talar om.

I de verksamheter vi intervjuat finns en medvetenhet om dessa underliggande sociala samspelsmål. Aktiviteterna är inte bara aktiviteter, de är byggstenar i ett pågående brobygge.

Tanken om ett gemensamt växande ligger dessutom nära lusten till lärande, kanske rentav en variant av en gammal folkbildningstanke i modern skepnad.

Ledaren och eldsjälarna

Ledarens inställning smittar.

Det har stor betydelse för verksamhetens framgång hur ledaren lyckas förmedla verksamhetens profil. Detta är ett samstämmigt budskap från de verksamheter som besökts.

I flera av våra intervjuer beskrivs ledaren i lyriska ordalag, som en karismatisk person med förmåga att förankra en vision, förverkliga den och själv arbeta med den i vardagen. Han eller hon förmedlar en övertygande tro på den gemensamma visionen och på omgivningens förmåga att förverkliga den, och har en kärleksfull attityd och respekt för den enskilde.

En ledare med stilsättande inflytande kan bli en brobyggare som påverkar vilken människosyn som råder i föreningen och vad som kan utvecklas i den. Någon beskriver ledarens drivkraft som en smitta som sprider sig, att inställningen sipprar ner och genomsyrar verksamheten. Till slut har det skapats en anda som är så självklar att man inte tänker på det.

Gemensamt är att ledarna inledningsvis har dragit ett tungt lass, satt sin prägel och med stark inlevelse visat på möjliga vägar framåt. Genom engagemanget och närvaron konkretiseras verksamhetens visioner.

– Eldsjälen delegerar men måste själv jobba ideellt, ibland 60 timmar i veckan. Man kan inte bara säga åt folk att »gör, gör, gör!« Man måste göra något själv, visa att man är drivkraften.

En risk med att ha en karismatisk ledare är att verksamheten kan stå och falla med henne eller honom. Men de intervjuades erfarenhet är att ledarens tilltro till männi-

skors förmåga har skapat en positiv miljö där andra har kunnat växa och utvecklas. Arbete och ansvar har efter hand fördelats i takt med att allt fler eldsjälar har tillkommit. De har sedan kunnat avlasta ledaren och varandra. På så sätt har det på flera håll skapats ett nödvändigt andrum.

– Det räcker inte med bara en eldsjäl, det behövs många krafter och många viljor. I och med att det nu finns många små lågor så kan den stora lågan dra sig tillbaka emellanåt. Då kan någon annan ta över.

Att fördela ledarskapet ses av de intervjuade som ett nödvändigt sätt att förhindra att eldsjälen alldeles brinner upp. Med ett delat ansvar har dessutom fler blivit bärare, utvecklare och visionärer.

Rekrytera brett

Verksamheterna visar genom sin rekrytering av medarbetare vilka människor man riktar sig till. Med en medvetet vidsynt rekrytering signaleras också idealet om människors lika värde.

– Man anställs efter kompetens. Om man sedan är lång, kort, gul eller blå spelar ingen roll. Då blir det en mix av människor som jag ser som en rikedom.

Om de som jobbar eller är aktiva i samlingslokalen är väl blandade så är det också lättare att få bredd bland besökarna och medlemmarna.

Att medarbetarna kommer från olika länder har också en symbolisk betydelse. Ledande föreningsaktiva i verksamheten kan i besökarnas ögon anses ha nått en position i samhället. Om ledare har en annan etnisk bakgrund så visar de att dörrarna är öppna även för andra än infödda svenskar.

Det beskrivs som en styrka och skattkista att ha föreningsaktiva kollegor med olika etnisk bakgrund. Mötet med andra kulturer har, enligt de intervjuade, ökat kunskaperna både om egna och andras levnadsvillkor. När det uppstår missförstånd så visar det sig handla lika mycket om den enskilda personen som om etnisk bakgrund. Det talas varmt om arbetsglädje, nyfikenhet, utmaningar och personlig utveckling. Ett öppet klimat tycks finnas som ger utrymme att hantera olika värderingar.

Tid, arbete och tålamod

Någon kallar det »ett jävla slit«.

Att arbeta ideellt eller vara anställd inom föreningslivet kan stundtals kännas slitsamt. De verksamheter som vi har besökt har lyckats väl med att öppna sina dörrar och fylla lokalerna med människor och aktiviteter, men de engagerade sticker inte under stol med att tillvaron emellanåt kan vara tuff.

Det tar tid och det krävs målmedvetet arbete, envishet och tålamod om man vill arbeta med demokrati och bygga verksamheten på människors behov, intressen och drömmar. Det kan ta flera år innan arbetet ger resultat. Orken tryter ibland och bakslagen kan tyckas övermäktiga.

– Man måste vara beredd att offra ganska mycket. Det tar tid och det går inte alltid som man vill.

Flera av de verksamheter och föreningar som kommit till tals här har 10-20 år på nacken. De vet att demokrati tar tid. Att det är ett stundtals mödosamt arbete att bygga upp förtroende, vilket är själva grunden för att människor ska finna sig tillrätta i verksamheterna.

Samtidigt ses denna långsamhet och tröghet som en del av styrkan med demokrati, att inte allt plötsligt förändrats.

– Att dra igång en verksamhet är som att göra en resa som kan vara lång och besvärlig, i sällskap med människor med olika bakgrund och olika värderingar.

Ett sätt att förhindra uppgivenhet är att vara beredd på denna långsamhet eller tröghet, på att misslyckanden och felsatsningar kan förekomma på vägen och på att förändringar kan väcka motstånd. Ibland kan det hjälpa att ha ett längre tidsperspektiv.

Men framför allt ger det kraft att hålla visionen levande och att fira framgångarna.

Vissa av verksamheterna vi mött har någon gång stått inför en drastisk utmaning: Att vinna eller försvinna. Ibland har vikande besökssiffror eller sviktande ekonomi skapat en situation som ställt saker på sin spets. De som tagit sig igenom problemen ger rådet till andra att inte bli oroliga eller rädda för förändringar.

– Man möter alltid motstånd. Det är inte bara lätt och positivt att vara demokratisk, det kan bli både kulturkrockar och religionskrockar. Men man måste vara öppen och inte tveka vid svårigheter, utan stå på sig.

En av föreståndarna berättar hur han många gånger fått frågan hur man gör för att få ett så levande hus, bland annat från andra som velat starta liknande verksamheter. Det är inte alltid de gillar svaret, att det krävs en satsning med mycket arbete och mycket tid.

– En som frågade ville ha folk men ville inte släppa in dem. Han ville inte höra att det krävs arbete av honom. Han ville stänga klockan fem.

En blick i backspegeln visar att även den tidiga folkrörelsen först efter ett antal års medvetet och tålmodigt arbete nådde sina mål. Samma erfarenhet har gjorts inom åtskilliga statliga och kommunala projekt med inriktning på att utveckla demokratin och nå ut till bredare folklager.

Demokrati tar tid.

Föreningen som samhällsaktör

Det riktas ibland stora förväntningar från staten och kommunerna på föreningarna. De kan till exempel få ett tryck på sig att hjälpa till med att öka delaktigheten för svaga grupper i samhället.

Många av de föreningsaktiva menar att det lätt blir för många vackra ord om mångfald och integration. De tycker att de gör så gott de kan, men grundläggande problem som arbetslöshet och ekonomisk utsatthet ligger bortom föreningens räckvidd.

– Några invandrarkillar frågade mig när

jag berättade om föreningen: »Vad pratar du om? Min pappa har varit arbetslös i många år. Varför ska jag gå och jobba ideellt?«.

När det gäller de stora strukturerna måste frågan ändå bollas tillbaka till staten och kommunerna, menar man, och värjer sig för orealistiska förväntningar.

– Vi har boendesegregation. Det är sånt som föreningslivet inte kan fixa. Det handlar ju om välfärdssamhället först och främst.

Någon menar att det tas många bra initiativ från samhällets sida, som arbetsmarknadsinsatser, stöd till förbättrat boende och riktade satsningar i förorter. Samtidigt tycks inte samhället riktigt räkna med kraften i de ideella föreningarna. Myndigheterna och föreningarna hakar inte alltid i varandra ens när båda skulle tjäna på det.

De aktiva inom föreningslivet verkar dock inte sitta och vänta på samarbete. De vi mött agerar, bygger nätverk och tar kontakter – »överallt, hos företag, föreningar, bostadsbolag, föreningsliv, studieförbund». Om dörrarna stängs så gäller det att försöka igen, menar de intervjuade. Och ihärdigheten har gett framgång.

I Orminge ser man det som en viktig framgångsfaktor att ha lyckats skapa ett nätverk av alla de föreningar som fanns i området.

– Vi har blivit som en spindel i ett nät som alla har nytta av, en samordnare för idrottsföreningar, dans, teater, kultur och annat.

En speciell stolthet märks i att man ser sig som en resurs som vuxit underifrån, ur människors behov, idéer och drömmar. Men trots allt tal om underifrånperspektiv i storstadspropositioner och andra offentliga dokument de senaste åren tycks det gemensamma intrycket från föreningarna vara att kommunen oftast är en svårflörtad partner.

– Man skulle kunna tänka sig att de sa: »Fantastiskt bra att ni gör det här. Hur kan vi hjälpas åt?« Men det är oftast tvärtom.

Det motstånd man mött har stundtals varit svårt att förstå. Någon kallar kommunen »motarbetare« när den borde vara en »medarbetare«.

– Stadsdelsförvaltningen var nog lite ovan när vi tog en roll här i närsamhället. Man kanske blev lite orolig till och med i början, för att vi skulle konkurrera.

Ibland uppfattas motståndet som tecken på en bristande kontinuitet. Tjänstemän kommer och går i takt med att projekt startas och läggs ner. Man menar att det kan finnas en annan långsiktighet i föreningsverksamhet, som drivs av ett engagemang utan påbud uppifrån.

Några menar att det finns en ovana hos kommunen att hantera verksamheter som har en annan struktur än den egna, som om det är något hotfullt och oroande. Då gäller det för föreningen att vara flexibel och försöka hitta gemensamma lösningar.

– Kommunen har sina regler. När det blir krockar så gäller det att hitta andra

vägar. Då är det mod som gäller, att vi vågar testa och utmana lite. Det kan bli lite rörigt, men det gäller att stå ut med det.

Fler uttrycker dock en viss optimism och beskriver att det börjar »svänga åt ett mer positivt håll« när det gäller kommunernas attityd gentemot föreningslivet.

De föreningar som vi har besökt har arbetat med att bygga ut sina lokala nätverk bland lokala myndigheter, företag, andra föreningar, skolan etc. Den öppna attityden till omgivningen tycks på ett självklart sätt även omfatta människor med utländsk bakgrund eller andra grupper. Man kan säga att verksamheterna »lever« integration, även om de inte talar i dessa termer.

Våga öppna

Vägen till helvetet är kantad av goda föresatser.

Det är svårt att tänka nytt, det tar emot att bestämma sig för att förändra något invant, något som man kan tycka redan fungerar, något sånär…

Men det som är ännu svårare är att gå från ord till handling.

Så vad finns det för skäl att göra den ansträngningen? Här kommer några möjliga svar.

Varför ska vi öppna våra dörrar?

- Det finns en outnyttjad guldgruva av kunskaper, livserfarenheter, lust och energi som idag inte tas i bruk och som kan berika föreningens verksamhet om man vågar öppna. Vyerna vidgas för föreningen.
- Att möta människor med annan bakgrund öppnar dörren till nya världar. Att möta olikheter gör att man själv utvecklas som människa. Vyerna vidgas för medlemmarna.
- Föreningen får en chans till vitalisering och därmed fortlevnad. Det är med andra ord en god strategi inför framtiden.
- Föreningen kan bidra till att fler blir delaktiga, och medverkar därmed till att samhället blir mer demokratiskt.
- Det finns en insats att göra mot diskriminering och för lika människovärde.
- Vi har inte råd att hålla dörren stängd. Då förstärks utanförskapet och konflikterna i samhället. Det kan vara dags att göra valet mellan att vara en del av lösningen eller en del av problemet.

Kan föreningen verkligen bidra till integration?

Ja, vi tycker att den här skriften tyder på det. Samtidigt finns det givetvis stora skillnader mellan olika föreningars makt och möjligheter. Men föreningsverksamheten i Sverige är unik i sin utbredning och räckvidd. 90 procent av befolkningen i åldern 16-84 år organiserar sig i någon form av förening. Tänk om alla de skulle ta ett litet steg i samma riktning, de som sitter i styrelsen för den lokala fackklubben, kanotisterna nere i viken, sångkören, curlinglaget och djurskyddarna.

Om vi leker med tanken att alla dessa föreningar, oavsett storlek, skulle bestämma

sig för att engagera någon eller några personer eller grupper som idag står utanför föreningslivet, så skulle det kunna orsaka en vågrörelse som skulle påverka hela samhället.

Hur ska det gå till?

En möjlig strategi skulle kunna se ut så här:

- Sätt integration på föredragningslistan. Diskutera frågan. Använd den här skriften som en utgångspunkt för ett samtal om integration och om föreningens roll. Bjud in människor med annan etnisk bakgrund, som får berätta om hur det är att leva i Sverige, bjud in andra som kan inspirera. Undersök olika argument och synsätt, vilka normer som finns och vilka värderingar som »sitter i väggarna«. Försök att se er själva och omvärlden genom etnoglasögonen. Lyft fram möjligheter och hinder. Bestäm er.
- Ta reda på hur det ser ut i organisationen och i samhället runt omkring. Kartlägg dagsläget. Ta reda på de formella och informella beslutsvägarna, vilka ekonomiska möjligheter som finns.
- Formulera en vision som hjälper er att hålla riktningen och ger styrka vid motgångar. Den kan också beskriva föreningens del i ett större sammanhang. Fundera kring föreningens roll imorgon, om ett år och om fem år.
- Gör! Det är genom handlingen som visionen förverkligas och sprids. Man lär sig genom att göra, både när man lyckas och när man misslyckas. Om de konkreta förslagen sinar, hämta bra idéer från andra som redan har gjort. Börja hellre i det lilla än inte alls.
- Reflektera och följ upp! Ta ett steg tillbaka, betrakta vad ni gjort och hur ni gör det ni gör. Använd etnoglasögonen. Om man vill bädda för ständig växt och förbättring så behöver man återkommande samla ihop erfarenheterna.

Förändring får full kraft om den sker med olika perspektiv samtidigt. På ett individuellt plan kan vi tala om medvetenhet om fördomar, bemötande, mentorskap. På ett strukturellt plan i föreningen gäller det blandad kompetens och bakgrund i beslutande organ, goda mötesformer, blandad medarbetargrupp och så vidare.

Det är det medvetna och samtidiga agerandet som gör skillnaden.

En förening som arbetar medvetet med integration kan räkna med att det även får positiva bieffekter. Det är ofta energigivande att ompröva verksamheten, och när man diskuterar och planerar verksamheten så blir samtidigt medlemmarna duktigare på just att diskutera och planera. Man får en demokratisk träning på köpet.

Är din förening en borg eller en bro?

Det är varken självklart eller enkelt för en förening att öppna sina dörrar.

Det är inte heller självklart att alla som står utanför är intresserade av att ta steget in. Men de verksamheter som har kommit till tals i den här boken visar att det är möjligt och att det kan vara vitaliserande, berikande och nödvändigt. Nedläggningshot har förvandlats till livskraft genom människors vilja och mod att förändra.

Allt tyder på att det finns en stor potential att integrera, i föreningar med djupa rötter i svensk rörelsetradition. Kanske är föreningssverige en sovande jätte.

Nu gäller det att bestämma sig:

Borg eller bro?

Några källor och lästips

Välj mångfald! En praktisk metodbok eller »kokbok« fylld av övningar och tips för att öka mångfalden inom en organisation. Boken har skrivits inom projektet Real Diversity och ges ut av LSU (Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer), Integrationsverket, Skandia, FöreningsSparbanken och EUs socialfond (2005).

Allmänna samlingslokaler är en viktig källa till den här skriften. Det är en statlig utredning, SOU 2003:118, som analyserar de allmänna samlingslokalernas tillgänglighet, vilken betydelse de har, vilket stöd de får från samhället med mera.

Föreningsliv, makt och integration är även den en viktig källa till skriften. Det är en antologi skriven av en rad forskare, där de studerar villkoren framför allt för de invandrades egna föreningar. Bland författarna kan märkas Karin Borevi och Henry Bäck. Det är en departementspromemoria från Justitiedepartementet, Ds 2004:49.

Medborgarnas insatser och engagemang i civilsamhället är en befolkningsstudie från Sköndalsinstitutet. Den koncentrerar sig på ideella insatser snarare än på medlemskap. Boken är en rapport gjord på uppdrag av Justitiedepartementet (2005) och finns att hämta på regeringens websida: www.regeringen.se/sb/d/1982

Dekor eller deltagare? Så heter en skrift från Sveriges kommuner och landsting och Justitiedepartementet. Den tar upp synpunkter på integration, utifrån samtal med drygt femtio förtroendevalda som alla är födda utanför Sverige (2004).

Var Dags Rum har underrubriken En fråga om demokrati, utveckling och samverkan. Skriften är ett resultat av projektet samlingslokaler.nu som drivits av Bygdegårdarnas Riksförbund, Våra Gårdar och Folkets Hus och Parker i samarbete med Sveriges Kommuner och Landsting. Den berättar populärt om de allmänna, föreningsdrivna samlingslokalerna som möjlighet och förutsättning för lokal utveckling och en levande demokrati (2006).

Vad bör staten göra? Är en bok som handlar om välfärdspolitik och socialt kapital. Författare Bo Rothstein (SNS Förlag, 2002).

Etablerade och outsiders är en studie från 1950-talet som visar hur klyftor byggs upp mellan olika grupper. Norbert Elias heter författaren (Arkiv Förlag, nyutgiven i pocket 1999).

Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige är en orienterande kunskapsöversikt om diskriminering, som ges ut av Integrationsverket (2002:13). Författarna heter Paulina de los Reyes och Mats Wingborg.

Bortom vi och dom rymmer teoretiska reflektioner och är en rapport från Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering, SOU 2005:41.

En känsla av delaktighet är författad av Nina Edström och Emil Plisch från Mångkulturellt centrum i Botkyrka (Tumba). Boken beskriver erfarenheter av aktiviteter för att öka demokrati och delaktighet inom en statlig storstadssatsning (2005).

På webben

En given ingång är www.integrationsverket.se

Regeringens webbplats för demokrati och folkrörelsepolitik finns på www.regeringen.se/sb/d/1982

Rinkeby Folkets hus finns på adressen www.rinkebyfolketshus.com

Drömmarnas Hus i Rosengård presenterar sig på www.drommarnashus.se

Fakta om Hammarkullens Folkets Hus kan nås via hemsidan www.hammarkullen.nu

Sofielunds Folkets Hus i Malmö finns på www.sofielund.org

Boo Folkets Hus i Orminge kan man läsa om på www.boofolketshus.inacka.nu

Som nämnts i litteraturlistan ovan har Bygdegårdarnas Riksförbund, Våra Gårdar och Folkets Hus och Parker drivit ett projekt i samarbete med Sveriges Kommuner och Landsting. Erfarenheterna sprids via hemsidan www.samlingslokaler.nu

De tre stora samlingslokalhållande organisationerna finner du på:

www.bygdegardarna.se (Bygdegårdarnas Riksförbund)

www.varagardar.se (Våra gårdar)

www.fhp.nu (Folkets Hus och Parker)

> De invandrades lägre genomsnittliga föreningsengagemang är en starkt bidragande faktor till deras lägre deltagande när det gäller manifestationer, kontakter och partimedlemskap.
>
> Föreningsliv, makt och integration, Ds 2004:49
> Gunnar Myrberg s 223

Om du tänker för länge på nästa steg
kommer du att tillbringa livet på ett ben.

Kinesiskt ordspråk

På spaning efter den välblandade föreningen

Sverige är numera ett mångkulturellt samhälle. Två av tio svenskar är inte »svenskar«. Den etniska blandningen finns, men än har den inte släppts in överallt.

De svenska folkrörelserna som växte fram för ett sekel sedan samlade dem som ville utöva sina egna religioner i frikyrkor, som ville ivra för nykterhet, organisera lönekamp eller bygga ett mer demokratiskt samhälle. Gemensamt för de flesta var att de var hemlösa, de saknade lokaler.

Idag driver föreningar cirka 3 500 allmänna samlingslokaler runt landet. En del är välanvända och rymmer alla sorters människor. Men delar av det traditionella föreningslivet har blivit homogent och har svårt att släppa in personer med utländsk bakgrund.

Den här skriften har kommit till för att inspirera till integration. Den handlar om hur föreningslivet kan bidra till ökad mångfald, till en bättre blandning.

Det finns en rad föreningar som har lyckats involvera både nyanlända och andra personer med utländsk bakgrund i sina verksamheter. De berättar om utmaningar de haft, problem de tagit itu med och lösningar som de har sett.

Om vi leker med tanken att alla landets föreningar, oavsett storlek, skulle bestämma sig för att engagera någon eller några personer eller grupper som idag står utanför föreningslivet, så skulle det kunna orsaka en vågrörelse som skulle påverka hela samhället.

Skriften har kommit till på uppdrag från regeringen till Lunds universitet.

Kontakt: Helene Lahti Edmark
Lunds universitet Socialhögskolan
Box 23, 221 00 Lund
helene.lahti_edmark@soch.lu.se

LUNDS UNIVERSITET

ISBN 91-88292-34-7